

Karácsony Benő Debrecenben

Nem először beszélek így, az Ünnepi Könyvhét megnyitőünnepségén, tehát akár úgy is mondhatnám, némileg már járatos vagyok ebben a műfajban, jöllehet most itt, Debrecenben, éppen arról szeretnék szólni valami módon hogy mindennek ellenére semmiféle jártasságra, rutinra nem sikerült szert tennem: ugyanaz a – könyvet mint olyant illető – meghatottság, a könyvnek ugyanaz a borgeszi nehézkedése a kezemben, ugyanaz az elemelkedésre, a könyv fedelétől, illatától, testétől való elemelkedésre való képtelenség.

Persze, ami egyáltalán nem jelenti azt, hogy akár a digitális könyv dicséretét is ne zenghetném, lévén hogy a kisebbségi író éppen az internet, a digitális könyv mentette fel a kisebbségi sors, a kisebbségi szerep kínos terhe alól, mivel kis példányszámban jelentek meg könyvei – minden kisebbségi könyv eleve bibliofil ritkaságnak számít, ha valamiért, hát ezért örülök, hogy kisebbségi írónak születtem, mert minden könyvem eleve bibliofil ritkaság és én már gyerekkorom óta úgy tudtam, hogy a jó könyv az bibliofil ritkaság, szóval a digitalitásnak köszönve a kisebbségi író helyi közleményei, helyi moccanatai immár szélesebb körben is hozzáférhetőek, ismertek.

De én most nem ezt a dicséretet zengeni érkeztem ide, ugyanis ezzel a dolog számomra elintéztetett. A digitalitásnak köszönve kiszabadítottunk a kisebbségi irodalom rabságából – ne tudd meg, milyen ez a rabság, ez a diktátum.

Szóval én most Önöknek éppen hogy a könyvtárgyak, az antikvár könyvek delejességéről szeretnék szólni.

Először is az újvidéki nyomdászok jutnak eszembe, az a kis nyomda Újvidék és a Telep határán, az ecetgyár mellett, közel a vakvágányhoz, az a nyomda, amely akárha a háborúban, leégett és elfolytak ifjúkori könyveim betűi, el az ólom, melylyel nyomtak-nyomattak, mert hát az irodalom valójában egy prés, folyt a forró ólom valami kisállat tetemekkel teli, bűzös kanálisba...

Persze, próbálok én elemelkedni. Ez alkalommal is gondoltam arra, nem bonyolítom, és csupán egy Paszternak-versrészletre fogok variálni.

Paszternak ugyanis egy hársfasorról ír, és egy váratlan pillanatban – de hát Paszternak költészete ezekről a váratlan pillanatokról szól különben is, váratlanságai szinte dadaisztikusak, egy dadaista természetköltő – a hársfasort a könyvhöz hasonlítja, mondván:

*...eláll tőle a szív ütése
akár egy szép könyv, andalít,
könyv, melynek kert a kötése.*

Igen, úgy határozottam volt, hogy az Ünnepi Könyvhéten most erről a könyvről fogok szólni: melynek, ahogy Illyés Gyula fordítja, *kert a kötése*. A fordítót most azért is fontos külön kiemelni, mert, mint a *Hunok Párizsban* című könyvéből tudjuk, Illyés könyvkötőként dolgozott volt a Citében, lévén a könyvszakmát illetően az egyik legilletékesebb, a könyvkötés védszentje...

Minden bizonnyal azért kerülhetett a kezembe ez a Paszternak vers, mert egyik meghatározó könyvélményemet mostanában egy róla szóló nagy, ezer oldalas monográfia jelentette, amit olvasás közben alig bírtam tartani; Paszternak korai prózája, a *Luvres gyermekkora* és a *Menlevél* ifjúkorom legkedvesebb olvasmányai közé tartozott, de mindig is érdekelt édesapja és Tolsztoj viszonya is például, meg hát persze az a Rilkével és Cvetajevával képezett különös háromszög, valamint nem utolsó sorban foglalkoztatott a forradalomhoz, illetve Sztálinhoz való viszonya, az, ahogyan az ő költői-emberi hőfoka, rádiumszerű kisugárzása mindennél erősebbé lesz, jóllehet első pillanatban, mint jeleztem, csupán egy természetköltőt látunk, erősebbé a forradalomnál, Sztálinnál, erősebbé a történelemnél, a sorsnál magánál: *Könyveiből szemcsék sugára ég...*

Szóval arra gondoltam, elmesélem Önöknek ezt a könyvet, hol mesélném el, ha nem a fűvészek városában, elmesélem a könyvet, melynek kert a kötése, lévén hogy az én kertem is egy éppen ilyen könyv.

Ablakomból kipillantva egy kis nyírfaligetet látni... Túl a nyírligeten, a kékköves hordó és egy füge, illetve a piros levelű mogyoróbokrok között a homokban, virágokkal teleültetve a kutyatemető... Balra, közel az udvar egyik vak sarkában néhány bambuszszál. Namármost két-három éve, nem sokkal Japánból való hazatérésem után, ahol is a bambuszerdők jelentették számomra az egyik legnagyobb élményt, a bambuszerdők voltak a legszebbek, kaptam néhány bambuszrizómát. Úgy ültettük, hogy legyen tere terjeszkedni, hogy netán erdővé lehessen. De csak az idén vettem észre, hogy az 10-20 szál körül egyszer csak, mint alulról vert nagy, kovácsolt szögek, akárha Stendhal szöggyárában vert szögek, illetve mint a *Bibliában*, ahol a bölcseknek szavai, melyek egy pástortól adtak, erősen le vannak verve, csak a mi esetünkben alulról fölfelé: tömérdek helyen átverték a földet, máris jelezve mohó terjeszkedésük irányát... Az eset, amiről mesélni szerettem volna, még akkor történt, amikor azt hittem, nem fog terjeszkedni az a néhány bambuszszál nem fog terjeszkedni kertem japán mozzanata, szavaim nem fogják átverni a földet... és ezt el is panasztam Sanyinak, a hentesből lett motorkarosszéria-festőnek, akitől a rizómákat kaptam, mire Sanyi – aki immáron egy a gyár, vagyis a gyárak által betyárul kisémmizett szegény lumpen – valójában azt mondta, én csak legyek nyugodt a bambuszok meg fognak indulni... Ha érdekli, mi vár magára, jöjjön el hozzám. És egy napon én, lévén kíváncsi, mi vár reám e világban, elmentem Sanyiék utcájába, becsöngettem, akárha mesebeli házikójukba. Sanyi megörült nekem, itallal kínált, majd azt mondta, menjünk hátra. Nem tudtam, hogy még ott a kis bosztánon és a tyúkketrecen túl is van valamije. Egy nagy telek volt ott, talán apósáé, talán valakitől örökölték, fogalmam sem volt, nem is kérdeztem. Nem, mert elállt a lélegzetem.

Ugyanis egy bambuszerdő előtt álltam. Immár egy bambuszerdőbe kerültem. Majdnem, hogy azt írtam: életem alkonyán, Bácskában, egy csodálatos bambuszer-

dőbe jutottam. És Sanyi japáni szakértelemmel sétált, tett-vett a bambuszerdőben, immár sokkal gazdagabban, mint azok a gyárát privatizáló gyanús figurák... Istenem, egy könyv! – kiáltok most fel, melynek esetünkben nem hársfasor, hanem egész bambuszerdő a kötése, és a holt gyárak holtak nyilvánított munkásai sétálnak benne – istenem, csak ha tudnánk, min török a fejüket?!

És a könyvtől, melynek kert a kötése, már csak egy lépés a halinához, ami nekem valamiféleképpen a gyopárral kereszteződött. Mert a minap az egyik pesti antikváriumban találtam egy érintetlen halinát, ami nagyon megérintett: egy érintetlen Áprilyt. Egzakt módon megállapítható, előttem még senki sem nyitotta ki. Könnyen megtörténhetett volna, elájulok. Lévén halinaérzékeny. Teljes halinagyűjteményem van. Szűz, abszolút halinák, ám ugyanakkor a molyok és mindenféle atkák által átírtak, perforáltak. Úgy éreztem, meghalok, ha nem érinthetem meg azt a halinát, a *Havasokat* (akárha a *Havasok könyvét*, melyben ott a magyar irodalom számomra – egy máramarosí sócsempész familia leszármazottja számára – egyik legfontosabb mondata: Sót visznek nyaladni az űszőknek a Havasba), ahogyan Crnjanski mondja, ha nem érinthetem, meg az Ural havas csúcsait, gyengéd kézzel...

A különös az, hogy éppen a halináknek köszönhetően tudtam kissé előbbre, nem is kissé, sokkal előbbre helyezni a sorban Karácsony Benőt.

Sosem felejttem el, amikor Mária-Róza barátnőm, megismerkedve **Eörsivel**, minden bevezető nélkül azt kérdezte tőle, olvasta-e Karácsony Benő *Napos oldalát*? Nem, mondta **Eörsi**. Nem is hallottam róla. Mire Mária-Róza barátnőm azt mondta, akkor nem beszélgettünk. Mire **Eörsi** megesküdtött, ha hazaér első dolga lesz elolvasni. És én máris elképzelttem, ahogyan **Eörsi** ül az egyik pesti kávéházban, kezében halinával...

De a nagyobb vidéki magyar városokban, Pécsen, Kecskeméten, Debrecenben, Szombathelyen, Győrött, Pozsonyban irodalmi teadélutánok, irodalmi estek és estélyek, színházi képzőművészeti vonatkozású rendezvények után is gyakran történt meg velem, hogy éjszaka avagy éppen hajnaltájt a város könyves antikváriumának kirakata előtt találtam volt magam. Kevés rám, az irodalmárra jellemzőbb, szebb, megrázóbb, akár még azt is mondhatnám, életveszélyesebb helyzetet tudok. Mint akváriumra tapadok az antikvárium kirakatára. És minden egyes alkalommal sikerül azonnal megpillantanom azt az éppen legfontosabb, akkor, abban a pillanatban, azon az elviselhetetlenül kiüresedett éjszakán egyszerűen nélkülözhetetlen, leginkább halinakötésű könyvet, amely nélkül egyszerűen nem élem meg a másnapot, ott pusztulok el, ott találnak majd a kirakat előtt tetememre az utcaseprők... Minden egyes alkalommal csak hajszálon múlt, mert minden egyes alkalommal hihetetlen ajzottság uralkodott el rajtam, akár egyfajta örületről is beszélhetnénk, hogy nem törtem be az üveget, hogy megérinthessem az éppen megpillantott, nélkülözhetetlennek tűnő könyvet, hogy szívemre szoríthassam, hogy beleolvashassak, hogy elolvashassam azt a bizonyos mondatot, passzust, amelyet persze fejből is tudtam, hiszen ezek a könyvek mind megvoltak otthoni könyvtáramban, de mondom, ott, akkor egyszerűen nélkülözhetetlenek voltak, ahhoz, hogy megérjem a másnapot...

Debrecenben például, mert most azt az esetemet illene elmesélnem és akkor valójában ez lenne a megnyitó, ha már egész idő alatt mesélek, ez a mese: éjfél

után felhívtam telefonon az antikváriust. Az antikváriumok ajtaján mindig írja az üzletvezető, a tulajdonos címét, telefonját tűz vagy betörés esetén, hogy értesíteni tudják. Ám mivel a boltos nem vette fel a telefont, megkerestem a házat, amelyben lakott, becsöngettem, tíz percet sem kellett várnom és az üzletvezető, egy okos, nyurga, Lennon-szemüveges fiú máris kijött, minden idegesség nélkül (akkor értettem meg, egy jó antikvárius olyan, akár az orvos), megkérdezte, kit keresek és miért. Mondtam, őt keresem és előadtam neki, mi történt velem. Mármint, hogy megpillantottam a Pjotruskát az antikvárium kirakatában. Ah, mondta, nem lepődött meg, hiszen Karácsony Benő neki is az egyik kedvenc szerzője. Meg – mondtam össze-vissza és zihálva –, hogy beteg vagyok: halinaérzékeny... A Pjotruska néhány mondatára lenne szükségem, hogy megleljem magam e sötétségben hogy megéljem a hajnalt. Nyugodjak le, mondta, csak visszaugrik a kulcsért és a kalapjáért. Tényleg csak felugrott. Kedves uram, állok rendelkezésére, mondta, ahogy visszaérkezett. Szinte futólépésben értünk az antikváriumhoz. Gyorsan pörgetve a kulcsokat kinyitotta az üzletet és betessékelt. Magam vehettem ki a kirakatból a Pjotruskát. Mohón magamhoz öleltem. A halina érintése kissé lecsillapított. Mennyivel tartozom? Kérdeztem. Semmivel, mondta. Ön az első halinaérzékeny ember, akivel találkoztam. Hol szállt meg uram? – kérdezte. Sehol, mondtam, hajnalban utazom. Akkor gyerünk ki a vasútállomásra, a vonatig megiszunk valamit. És már loholtunk is, miközben én a Pjotruskát végig a szívemhez szorítottam. Úgy léptünk be a vasútállomás restijébe is, halinával a szívemen.

Bűz, füst és sűrű homály. Alig találtunk magunknak szabad asztalt. Két dupla unicumot rendelt. Koccintottunk. Mondtam, egyszer találkoztam volt Zwack úrral. Erre többen felénk fordultak. Hallottam, ahogy mondogatják egymásnak, ez a figura találkozott a Zwack úrral! Megittuk italunkat. Kezdtem lecsendesedni. Örültem a Lennon-szemüveges új barátnak. Felütöttem a Pjotruskát. És hogy igazoljam magam, hogy megmutassam melyik is az az életbevágó passzus, a 154. oldalhoz lapoztam. Olvasni kezdtem. Már az egész resti ránk figyelt. Csak akkor vettem észre, valójában éppen úgy ülünk, szemben a hallgatókkal, akárha egy irodalmi estélyen – életem legszebb irodalmi estélyén, akárha egy kísérleti színház performanszán. Talán ezzel magyarázható, hogy kissé hangosabban kezdtem olvasni, mint magam és hát az antikváros is képzelte volna.

Odanézz... az a szentjánosbogár ott a sötétben... Látod mit csinál? Világít, maga világít magának... Saját villanytelep. Mi feltaláltuk a villanyt, de a céljaink, a vágyaink, a korlátoltság, az önzés, a durva ostobaság sötétjében tévelyegnek... A világosság, amit feltaláltunk, csak hazug kirakatainkban csillog... bennünk még teljes az éjszaka...

Nagy csend lett. Csak egy halvány fénykör esett az asztalra, mint egy olvasólámpa csupán a Lennon-szemüveges antikvárius cigarettája világított. Senki sem mozdult. Ismét olvasni kezdtem a passzusomat.

Odanézz... az a szentjánosbogár ott a sötétben... Látod, mit csinál? Világít, maga világít magának... Saját villanytelep.

És akkor, közben még egy fordulót hozott a pincér, ha jól érzékelttem, mindenkinek, gondolták, majd a Zwack úr állja, akárha valóban életem legszebb irodalmi estélyén, mesélni kezdtem.

Mesélni arról, hogy szülővárosomnak, Magyarokizsának gyerekkoromban, a negyvenes és ötvenes években is még saját villanytelepe volt. Ott, nem messze a Tiszától, az apácák veteményeskertjei mellett, akárha egy üvegház, igen, pontosan úgy nézett ki, csak valamivel kisebb volt, mint Csontváry *Jajcei villanytelepe*... Aztán egy hirtelen vágással arról kezdtem mesélni, hogy a minap Palicsfürdőn meglátogatott japán barátom, a neves butto-táncos, Tanaka. Pesten filmezett, mondta, gondolta, átugrik Félixékhez, hozzánk, táncol nekünk. Hihetetlen meglepetés volt, hiszen a japán cunami, a fukusimai atomtelep tragédiája óta sokat gondoltam rá. Mi lett a táncosaival közösen épített, templomszerű szirtlázával? Sokszor gondoltam, jó lenne beszélgetni vele, kifaggatni. És akkor Félix tanyájának üres tisztaszobájában táncolt nekünk. Táncolt egy a tanyaudvaron talált megszenesedett, villámsújtotta fával, akárha egy sötét ideogrammával. Utána odamentem hozzá. Köszönöm, mondtam, hogy beszámolt, elmondta, mi történt, mi van most Japánban. Igen, mondta, azért jött, hogy elmondja, hogy első kézből halljuk...

Két év is elmúlt már ama restiben megrendezett irodalmi estély óta, amikor ismét Debrecenben akadt dolgom. Első utam az antikváriumba vezetett Lennon-szemüveges barátom behívott kis irodájába. Megkínált kávéval. Mondta, vasútállomás irodalmi estélyünk, alternatív színházi előadásunk óta több hallgatója-nézője felkereste, mindenki a Pjotruskát, mindenki Karácsony Benőt kereste. Akkor elárultam neki, hogy az én nevem valójában Kracsun, ami Karácsonyt jelent... Meg azt is megemlítettem neki, hogy Karácsony Benő együtt volt a koncentrációs táborban Rejtő Jenővel, és ha nem tévedek, a *Tolnai Világlexikon* és a *Világtörténelem* kiadójával, Tolnai Simon bácsival. Azt mondta, hihetetlen, de azon az irodalmi estélyen, a resti homályában egyszercsak világítani kezdtem, világítani, akárha egy saját villanytelep. Hiszen különben nem láttál volna olvasni, mondta. Beindítottad saját villanytelepedet. Különös, mondtam, én pedig azt hittem, akárha egy szentjánosbogár villanytelepe, a te cigarettád parazsa mellett olvastam...

Csak azt sajnálom, tettem még hozzá, hogy kedves barátnőm, Cs. Gyimesi Éva, az egyik legfontosabb Karácsony Benő-szöveg, *A megkésett polgár* szerzője, már nem hallhatja ezeket a mi debreceni meséinket... (Cs. Gyimesi Éva Karácsony Benőről írt említett alaptanulmányát *A megkésett polgárt*, melyben különben a mi magánvillanytelepes passzusunkat is idézi, a következő szavakkal fejezi be: Mielőtt elvitték Auswitzba az író, Wass Albert kereste meg, a kéziratai után érdeklődött. Ella néni tudósítása szerint Karácsony válasza sem méltatta, s a szögesdrót kerítés-től visszafordulva, otthagya Wasst. Ma sem tudni, van-e, és hol van a hagyatéka.)

– Különös, ahogy megnyitószövegemet írom, hallom a rádióban, leállították a fukusimai atomerőművet, le immár mind a japán atomerőműveket. És Japán immár atomerőmű-mentes országgá lett. Az első atomerőmű-mentes országgá. Megdöbbenő, ennek az országnak miután Amerika atombombát dobott rá, majd aztán, az amerikanizmus majmolásával maga is dobott magára az atomerőművek által egy atombombát – csak most sikerült egyértelműen szakítania ezzel a rémálomnál is borzalmasabb valamivel, Istenem, milyen szép lesz majd Japán, milyen szép lesz majd a világ, a sok kis, szentjánosbogárként világító magánvillanyteleppel! A Debreceni Ünnepi Könyvhetet e szép új világ hajnalán, hiszen minden könyv egy-egy magánvillanytelep, megnyitom.